

Mattis Teutsch János szimbolizmusa

Majoros Valéria – sorrendben az utolsó előtti, 1998-ban megjelent Mattis Teutsch monográfiá szerzője – könyvének első oldalán idéz a festő fiának, Mattis Jánosnak egy leveléből, melyben az apja 1960. március 17-én bekövetkezett halála előtti utolsó óráiról tudósít. Innen szerezhetünk tudomást azon megnyilatkozásáról, miszerint „most majd 100-150 évig aludni fog, és majd ha művészetét megértik, akkor újból vissza fog térni”.

Ebből világosan kiderül, hogy MATTIS TEUTSCH JÁNOS meg nem értettnek tekintette magát, illetve művészetét. Joggal feltehető, hogy ezen kijelentésével meggyőződését – és tegyük hozzá: kielégületlenségét – juttatta kifejezésre. Minden jel arra mutat, hogy ezen sem a halála óta eltelt több mint fél évszázad, sem pedig az időközben

napvilágot látott hat monográfia és számos kiállítás sem hozott még alapvető változást.

Mattis Teutsch János, bár koránt sem sorolható az elfeledett művészek sorába, életművének méltatása és elismerése mégis aligha tekinthető ezidáig méltányosnak és kielégítőnek.

Munkássága nem csupán stílári fejlődésére való tekintettel rendkívül terjedelmes, hanem és főképpen sokoldalúságánál fogva. Festett akvarell- és olajfestményeket, alkotott fa- és linóleum metszeteket, fa- és fémszobrokat, írt verseket és művészetelméleti tanulmányt. Ezen rövid írás életművének egy kis töredékére képes csak kiterjedni, és meg nem értettségének magyarázatát csak ennek szemszögéből keresi. Ha sikerülne művészetének legalább egy részterülete számára kellő megértést és elismerést kivívni, az talán maga után vonná az egyéb részterületek és az egész életmű megnövekedett becsét is. Említésre méltónak tűnik számomra e tekintetben a Mattis Teutsch Jánossal, azaz művészetével való első találkozásom. A modern magyar festészet szenvedélyes gyűjtőjévé válva rendszeresen látogattam Budapesten a Központi Antikvárium Múzeum körüli boltját, és böngésztem azt a polcot, melyen a magyar festéssel foglalkozó irodalom volt található. Ott akadt egy ízben a kezembe egy *Mattis Teutsch* címet viselő kis kötet. Első spontán reakcióm az volt, hogy ilyen nevű magyar festőről még sohasem hallottam, tehát nincsen is, és a könyv csak tévedésből került az illető polcra. Ennek dacára belelapoztam Szabó Júlia könyvébe,² és annak tartalma, illetve illusztrációi villámszerű kinyilatkoztatásként hatottak rám. Rövidesen megismertem nem csak a könyv szerzőjét, hanem a művész Erdélyben, Brassóban élő unokáját és számos gyűjtőjét – többek között egy volt román külügyminisztert – is.

Az idők folyamán azt is megtudtam, hogy „Mátis Teutsch János” eredeti neve „Mátis János Frigyes” volt, és hogy apja, Mátis János

1 Majoros Valéria: *Mattis Teutsch János*. Nalors Grafika Kft., Vác, 1998

2 Szabó Júlia: *Mattis Teutsch János*. Corvina Kiadó, Budapest, 1983

Mattis Teutsch János
A fehér kereszt, 1917-18, olaj, vászon, 73×84 cm

Mattis Teutsch János
Ádám megteremtése, 1919-22, olaj, karton, 29×36 cm

szabósegéd még a születése előtt meghalt. Anyja, a szász eredetű, elmagyarosodott Schneider Jozefin, egy brassói kalaposmester lánya előzvegyűlten férjhez ment Teutsch Frigyes Károly vágóhídi alkalmazotthoz. A fiú 20 éves korában, 1904-ben felvette nevelőapja vezetéknévét, és hivatalos neve – melyet sohasem használt – Teutsch-Mátis János lett. A brassói faipari Szakiskolában Teutsch Jánosként szerepelt, majd Budapesten Mátisz Teutsch Jánosként, Münchenben pedig Johann Teutsch-ként. A Mattis Teutsch János nevet csak az 1910-es évek közepétől használta, illetve vette fel.

Arra, hogy ebben esetleg szerepet játszott-e a francia Henri Matisse iránt táplált tisztelete, még unokája sem ismeri a választ. Az, hogy apja családnevének valamilyen köze van Mátisfalvához, a Székelyföld legkisebb népességű falvához, hogy eredetileg onnét származott – ahonnét egyébként Palló Imre, a kiváló és nagyon népszerű bariton, a budapesti Operaház későbbi igazgatója is –, valószínűnek látszik. Lehetséges, sőt valószínű az, hogy az említett számos névcsere és az avval járó és azt tükröző egyfajta sehová sem tartozás is szerepet játszhattak abban, hogy a tehetségének és munkásságának kijáró rang és elismerés nem lett osztályrésze. Azt ugyanis, hogy egy közismert családnév mily hatékony ajtónyitó, és hogy a tehetség és szorgalom mellett a tartós sikerre vonatkozólag egy kapcsolatrendszer is milyen jelentős szerepet tud játszani, azt csak az tudja, aki rendelkezik felettük. Mattis Teutsch János egészen szélsőséges mértékben volt híján mindkettőnek, úgy az ismert névnek, mint a kapcsolatrendszernek. Nemzetiségét tekintve lehet őt magyarnak, románnak vagy – például versei alapján – akár németnek is tekinteni, minek folytán feltehetőleg egyik nemzet sem sorolja őt saját ivadéki soraiba.

Ezen némileg hosszúra nyúlt bevezető, illetve kitérő után írásom tulajdonképpeni tárgyára, Mattis Teutsch János szimbolizmusára térve felmerülhet a kérdés, hogy mit is jelent a szimbolizmus a festészetben, mi is értendő alatta? Szimbólumok, mint például

írásjelek avagy címerek jelentése mindig is magyarázatra szorul. Ugyanez érvényes a többnyire szimbolikus háttérű képek esetében, ahol a magyarázat többnyire a címadással megoldható, ami az alkotó kompetenciájának, de egyben feladatának is tekinthető. Vizsgáljuk meg ezt az alábbiakban egynéhány konkrét példa kapcsán.

Első példánk Mattis Teutsch János a *MA* folyóirat III. 11-es, 1918 decemberi számában fekete-fehérben, itt pedig színesben reprodukált 73×84 cm-es méretű olajfestménye. Akinek nincsen tudomása arról, hogy a festő felesége, Borsos Gizella 1916 nyarán 31 éves korában, hét évi házasság után tüdőbajban elhunyt, hátrahagyva 1910-ben és 1913-ban született két gyermekét, az aligha lehet képes arra, hogy e festmény szimbolikáját – mely nem más, mint a festő gyászának művészi feldolgozása – megérteni és értelmezni tudja. Ennek ismeretében viszont úgy a fehér kereszt, mint a síremlék, valamint az azt körülvevő gyászolók – középen, sötétkék színben, kitárt karokkal az apa és férj, annak két oldalán a fehér színben ábrázolt térdeplő két kislány, kétoldalt a gyászolók és a mécsesek – mind érthető szimbólumokká válnak, s az egész kompozíció egy lenyűgöző szépségű, harmonikus egységgé áll össze. Az ábrázolt esemény tudatában a festmény szimbolikája és nyelvezete már tökéletesen érthető. Más szóval, a festőnek maradék nélkül sikerült a festészet eszközeivel és nyelvén „ecsetelni” a kérdéses eseményt.

Ezzel kapcsolatban azonban szükségszerűen és elkerülhetetlenül felmerül az a kérdés, hogy a *MA* folyóirat a benne közzétett reprodukciónak miért csak azt a semmitmondó címet adta, hogy „festmény”, ami a jelek szerint az általa rendezett kiállítások valamennyi képének esetében fennáll? Miért, milyen megfontolásból tekintettek el Kassák Lajos és társai az általuk kiállított művek egyedi címétől? Végül: az ez idáig magyar, német és román nyelven közzétett monográfiák szerzői miért hagyták figyelmen kívül ezt a kétségtelenül jelentős művet?

Mattis Teutsch János
Adonis megszületése, 1920 k., olaj, karton, 36 × 29 cm

Második példánk egyike Mattis Teutsch János leggyakrabban reprodukált műveinek. Immár négy monográfiában is megtalálható, ebből három esetben *Kompozíció* egyszer pedig *Lelkivirág* címen. A „kompozíció” megjelölés egyébként a festő kézírásával gyakran megtalálható festményeinek hátoldalán is. A Mattis Teutsch-nál gyakran említett, de eddig még senki által sem definiált „lelkivirág” megnevezéssel ezzel szemben ilyen minőségben eddig még nem volt alkalmam találkozni. A „kompozíció” mint cím nyilvánvalóan semmitmondó, hiszen minden képhez illik, de semmi közelebbit vagy arra egyedileg vonatkozót sem fejez ki.

Mit is ábrázol e kép? Nem nehéz felfedezni rajta baloldalt egy hanyatt fekvő, jobb könyökére támaszkodó alakot, melynek testtartása, póza olyannyira sajátos, hogy a kép nézőjében – vagy legalábbis énbennem – spontán Michelangelo Ádám teremtését ábrázoló híres festményének analógiáját idézi fel, méghozzá az itt nem ábrázolt Teremtő és a két egymás felé kinyújtott kar dacára. Azok helyett Mattis Teutsch a hanyattfekvő alakot lendületesen ívelt, a szívárvány színeit viselő pászmákkal veszi körül, burkolja be, melyek vörös színű tagjának csúcsa a könyöklő alak szíve táját célozza és érinti.

Ez a szimbolika, legalábbis az én számomra, egyértelmű és könnyen érthető. A teremtő szellemet, a mindenséget – és némi fantáziával az evolúciót – a szívárvány színeit viselő pászmák szimbolizálják, az életre keltést pedig az energiaátvitel a vörös pászmából az alak szívébe.

Ami engem illet, ezen interpretáció kapcsán a fantáziálás esetleges vádját örömetem magamra vállalom, és rendületlenül fenntartom csodálatomat Mattis Teutsch páratlan és zseniális absztrakciója és víziója iránt. Feltéve azonban, hogy meglátásom és interpretációm indokolt és helyénvaló, valamint hogy sem elmebetegnek, sem mániákusnak nem minősülök, joggal vetem fel azt a kérdést, miért én vagyok a jelek szerint az első és egyetlen, aki észrevette, hogy ez a

festmény nem csupán egy egyszerű „kompozíció”? Miért nem látták meg – vagy ha esetleg meg is látták, miért hallgatták el – mindenki mással egyetemben ezt a jelentést azok a tapasztalt és minősített művészettörténészek, akik a művet könyvekben reprodukálták vagy valahol kiállították? Úgy vélem ugyanis, hogy e kép esetében a szimbolika, Mattis Teutsch János szimbolizmusa minden általános műveltséggel rendelkező személy számára nyilvánvaló kellett volna hogy legyen. A történetek azonban arra utalnak, hogy koránt sem volt az. Miért?

Harmadik példánk az előző kettőtől némileg eltérő természetű, de szimbolikája úgymond egyértelműnek minősíthető. Reprodukciója a 2001-ben a *Mattis Teutsch és a Der Blaue Reiter* című, a Nemzeti Galériában bemutatott kiállítás katalógusában *F. 67 Kompozíció* címen szerepel. Tekintettel arra, hogy egy ölből előtörő férfialakot ábrázol, én itt a jobb érthetőség érdekében az „Adonis születése” címet kölcsönöztem neki, melyhez számomra inspirációként Sandro Botticelli híres, *Vénusz születése* című festménye szolgált. Mattis Teutsch korai művészetének erotikus töltetere a *MA* lapjain annak idején már Hevesy Iván is utalt. Ez a festmény ehhez jó illusztrációnak tekinthető, amihez még hozzá lehet fűzni egy általam legalábbis poétikusként érzett jelleget, aminek a nyitja feltehetőleg abban rejlik, hogy Mattis Teutsch költő is volt és verseket is publikált.

Mattis Teutsch szimbolizmusának további három itt felidézett példája közül kettő egyértelműen, a harmadik pedig nagy valószínűséggel bibliai témájú. Figyelemre méltó rájuk vonatkozólag az, hogy mindhárom esetben nagyon rokon, részletekig menő hasonlóságú kompozíciókat alkotott egyrészt olajfestmény, másrészt pedig linóleummetszet formájában. Közülük az elsőnek, melyben én quasi minden kétséget kizáróan a „nativitást” azaz Jézus születését látom ábrázolva, festmény változata az irodalomból eddig több helyen *Sárga táj* címen vált ismeretessé. Ez a festmény egyben kiváló illusztrációja Mattis Teutsch szinkódjának is, melyben a fiatal női alakokat világos rózsaszínből, az idősebb nőket lila, a férfiakat pedig koruktól függően világos- vagy sötétzöldben ábrázolt, ami ezen a képen még kibővült a jászolban (avagy talán inkább szénán) nyugvó kisded fehér alakjával. A jelenet az újszülött fölül boruló Mária, valamint a két oldalról föléje boruló József, és anyja, Anna révén éri el harmonikus és zárt teljességét. A festmény sok tekintetben nagyon hasonló linóleummetszet változata könnyen felismerhetően ennek tükörképe. Jobban szemügyre véve ezen kívül az is szembeötlő, hogy a kép bal oldalán látható állatfej hosszú fülei alapján megítélve számarfej, a festményen nem szerepel. Annyi mindenképpen fenntartás nélkül kimondható, hogy a kompozíció mindkét változata Mattis Teutsch páratlan tömörségű művészetének kiemelkedő példája, valamint annak is, hogy a művész még saját magát másolva, illetve ismételve is meg tudta őrizni kreativitását.

A következő bibliai inspirációjú, szimbolikus jellegű és egymással rokon kompozíciójú festmény és linóleummetszet témája a Golgota. Ami a kettő közötti különbségként szembeötlő, az a festményváltozat inkább derűs, mint borús színvilága, melyhez képest a linóleummetszet sokkal jobban, sőt, mondhatni kiválóan látszik kifejezni az ábrázolt esemény tragikus mivoltát. Magyarázatot erre nem könnyű találni. Az eddigiek alapján már nem meglepő annak tudomásulvétele, hogy az eddigi irodalomban ez a festmény is csupán a semmitmondó és találónak aligha minősíthető *Táj* címet viseli. Megjegyzendő evvel kapcsolatban, hogy Almási Tibor 2003-ban megjelent *Mattis Teutsch, a grafikus* című könyvében az ott 64. számú metszet – tudomásom szerint első ízben – *Golgota* címen szerepel, és hogy a szerző számos más metszetnek is címet adott.

3 Almási Tibor: *A másik Mattis Teutsch*. Régió Art Kiadó, Győr, 2001

Ami ezen kompozíció szimbolikáját és annak közérthetőségét illeti, úgy vélem, hogy a keresztre feszített központi alak, annak jobbán a földre roskadt anya és balján a leszegett fejű tanítványok együttese alkotják azokat a képi szimbólumokat, amelyek a kép mondanivalóját egyértelműen kifejezésre juttatják, és egy rendkívüli, sőt egyedülállóan nevezhető tömörségről és hatékony festészeti nyelvről tesznek meggyőző tanúságot.

A harmadik, nézetem és feltevésem szerint bibliai témájúként értelmezhető szimbolikus kompozíció témája Jónás próféta története, nevezetesen a tengeri vihar, amelyet Jónás az Isten és a reá kirótt prófétái misszió elől való menekülése során elszenved, és amely végül is menekülésének feladására és a misszió elfogadására készteti őt. A kompozíció meglátásom szerint a viharos tenger hullámain és Jónás Isten előtti való alázatos leborulását jelképezi. E kép szimbólumai tehát a magasra csapó hullámok és a földre boruló Jónás. Úgy vélem, hogy joggal szabad kételkedni abban, hogy Jónás történetének ismerői a kép láttán ne lennének képesek arra, hogy e kettőt egymással asszociálják. Én a magam részéről készségesen beismerem, hogy ezen kompozíció interpretációja kevésbé egyértelmű és inkább vitatható, mint az előzőleg bemutatott műveké. Mattis Teutsch János saját utalásainak avagy bármilyen más korabeli utalásnak híján azonban némi találgatásra vagyunk utalva. Ahhoz azonban aligha férhet kétség, hogy ezen kompozíciónak, épp úgy, mint az ezt megelőzően tárgyaltaknak, szimbolikus háttér tulajdonítható.

A fenti példák alapján nyilvánvaló, hogy Mattis Teutsch János 1910-es évek vége felé alkotott festményeinek és metszeteinek legalábbis jelentős része szimbolikus jelentéssel bír, még akkor is, ha megalakotójuk rájuk vonatkozó címadásainak, valamint utalásainak híján találgatásokra kényszerülünk. Ezen rövid tanulmányom bevezető soraihoz visszakanyarodva, feltehetőnek vélem, hogy legalábbis részint ebben: szimbolizmusának meg nem értésében sejthető Mattis Teutschnak művészi meg nem értettségre vonatkozó megnyilvánulása. Ebben azonban része volt az elmaradt címadásnak is – ami azonban nem csökkenti műveinek jelentőségét és értékét.

Mattis Teutsch János
Nativitás, 1918 k., olaj, karton, 50 × 50 cm

inside express →

**Fiatal
Képzőművészek
Stúdiója Egyesület**
studio.c3.hu

HORVÁTH R. GIDEON
Vista sorozat, Pákozdi
digitális infravörös fénykép

TILLMANN HANNA: Énekesmadár, 2017, kollázs

BÚRA | A Hermina Alkotócsoport bemutatkozó tematikus kiállítása

BALOGH MÁTÉ, ÁDÁM ZSÓFIA, BOLCSÓ BÁLINT, ANTALACI, NAGY ZSÓFIA, GRYLLUS SAMU – KERTÉSZ KRISZIÁN, HORVÁTH BALÁZS, GOSZTOLA KITTI, KEDVES CSANÁD, SZABÓ FERENC JÁNOS, LAKATOS ÁRON, MUNTAG LŐRINC, RUBIK ERNŐ ZOLTÁN, PETERNÁK ANNA, SÁNDOR LÁSZLÓ, PETERNÁK ZSIGMOND, SZIGETI MÁTÉ, PIROS BORÓKA, TORNyai PÉTER, TILLMANN HANNA, NÁDAS ESZTER, VÁCZI DÁNIEL

Budapest Galéria | 2017. november 8 – 2018. január 7. | budapestgaleria.hu

REIGL JUDIT életmű katalógus

A Reigl Judit Alapítvány, mint a művész kizárólagos megbízottja, megkezdte a művész festményeit összesítő életmű katalógus elkészítését, valamint a hitelesítő tanúsítványok kiadását.

A Reigl Judit Alapítvány felkéri a múzeumokat, művészeti központokat, galériákat és magángyűjtőket, hogy küldjék meg számára a tulajdonukban lévő Reigl Judit-alkotásokkal kapcsolatos valamennyi birtokukban lévő információt, lehetőleg a leltárbavételt megkönnyítő fényképes dokumentáció kíséretében.

A dokumentumokat a következő címre kérjük megküldeni:

inventaire@judit-reigl.com

FONDS DE DOTATION
JUDIT REIGL